Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Rytterskolen

Medlemsblad for

KARLEBO LOKALHISTORISKE FORENING

www.lokalhistoriske-forening.dk

17. årgang nr. 3. Efterår 2023.

Karlebo Lokalhistoriske Forenings medlemsblad, 'Rytterskolen' udkommer så vidt muligt 4 gange årligt og udsendes primært til foreningens medlemmer.

Indhold:

S. 3: Formanden har ordet.

S. 4: Udgifterne ved 2 begravelser i Niverød.

S. 10: Foreningens bestyrelse.

S. 11: Den optiske telegraf i Nivå i 1801.

S. 26: Sagnet om Graftebjerg.

S. 28: Kommende arrangementer.

Forsidefoto:

Nive Vandmølle ca. 1896.

Fotograf: M. Petersen, Frederikssundsvej 7. (Fredensborg Arkiverne).

Der er i alt 19 personer på fotoet. De 2 drenge på bænken, Hans og Carl, var sønner af mølleforpagter Madelung.

Til møllen var tilknyttet både bageri og mejeri. Mon ikke de hvidkitlede kvinder har været beskæftiget i mejeriet.

I mange år drog fotografer rundt i landet og fotograferede folk, hvor de mødte dem for bagefter at sælge billeder til dem. Det var en fidus at få så mange som muligt med på fotoet, jo flere var der håb om at få solgt til.

Redaktør: Flemming Jappsen – Holtebakken 49 -2990 Nivå

Tlf.: 5124 5338 – fl.jappsen@gmail.com

Layout/grafik: Jens Erik Christiansen – Åtoften 131, 2990 Nivå

Tlf.: 4144 4062 – jensec2990@gmail.com

Trykt i 450 eksemplarer,

ISSN: 1904-853X

Deadline for næste udgave af medlemsbladet er 15. november 2023.

Materiale til redaktøren modtages gerne elektronisk.

Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktøren.

Formanden har ordet

Så gik den sommer

Vore yngre medlemmer må tilgive mig denne nok lidt gammelmandsagtige betragtning. Men den er absolut ikke skrevet ud fra en "aldersopgivende" holdning. Tværtimod har vi i Karlebo Lokalhistoriske Forening – hvor vi nu kun mangler at afvikle de tre sidste punkter af årets alsidige program – stor grund til at være overordentlig godt tilfredse.

Det har vi, fordi vi har kunnet konstatere et flot fremmøde ved alle nu afviklede arrangementer. Det være sig foredragene, cykeltur, bustur rundt i kommunen, rundvisningen i Fredensborg Slotshave og den årlige mindehøjtidelighed for vore faldne soldater. I ingen af tilfældene kan vi drage den kedelige konklusion, som mange andre foreninger desværre må gøre, at interessen for at møde op er vigende.

Også til det sidst afviklede arrangement – byvandringen i Niverød den 14. september – var der en flot opslutning med næsten 30 deltagere. Det var en dejlig lun aften, hvor jeg ikke blot nød vejrgudernes gunst, men også det fantastiske, at min historiske beretning kunne suppleres med "levende kilder". Med bl.a. en deltager, der var barnefødt i Niverød, som kunne komme med mange interessante oplysninger.

Det er måske nok sådan, at man skal noget op i alderen, før den historiske interesse for alvor bliver vakt. Der er jo mange ting at tage vare på, når man er midt livet med arbejde og familie. Men så har jeg lyst til at citere en kort strofe fra en revysang, hvor jeg kun har bidt mig fast i omkvædet, der lød sådan her: "Gør'et noget, gør'et noget?". Hertil vil jeg svare et rungende nej! For det, der tæller er, at bevidstheden om at fortidens, dvs. historiens betydning er vigtig – og at den lever i bedste velgående! Det er jo det, vi ser ved alle foreningens arrangementer.

Jeg glæder mig til at ser jer til årets tre sidste foredrag. – Vel mødt!

Med venlig lokalhistorisk hilsen

Niels Storgaard Simonsen

Formand

Udgifterne ved to begravelser I Niverød

Af Jens Erik Christiansen

Den 12. januar 1796 døde Sara Nielsdatter, 72 år gammel. Hun havde været gift med Jens Mortensøn.

Begravelsen fandt sted den 17., og det var hendes søn, gårdmand Morten Jensen, der forestod den.

Dagen efter udfærdigede han en regning over de udgifter, han havde haft i forbindelse med begravelsen. Hvorfor han først kvitterede for beløbet 50 år senere, er et godt spørgsmål.

Der er i regningen brugt gamle mål, som svarer til følgende nutidige:

1 skæppe *(skepe)* = 17,39 l.
1 pund = 496 g.
1 lisbund = 7,94 kg.
1 pot = 0,966 l.
Malt og humle er gået til ølbrygning.

Den originale regning findes på Hørsholm Lokalarkiv

Regning over hvad som er Medgaaet
Til Min Moders Begravelse har kostet som følger

	Rigsdaler	Mark	Skilling
Ligkisten	*2*	*4*	-
2de skeper boghvede grÿn	-	*2*	*1*
12 pund smør	*2*	-	-
4 lispund fisk	-	*4*	-
2 skeper malt	*2*	*5*	*8*
Et pund humle	-	*1*	*8*
27 potter brendeviin	*6*	*2*	*13*

4 st oste	-	3	-
4 skeper rug til brød	-	4	-
Kloikeren og prest	-	4	-
Graveren	-	2	-

Summa 24 Rd 13 sk

Niverød d 18 Januari 1796

Morten MIS Jensen

Hvilke 24 Rigsdaler 13 Sk. er mig betalt hvorfor herved quiteres

Niverød den 21 Juni 1846

Gaardmand Morten Jensen

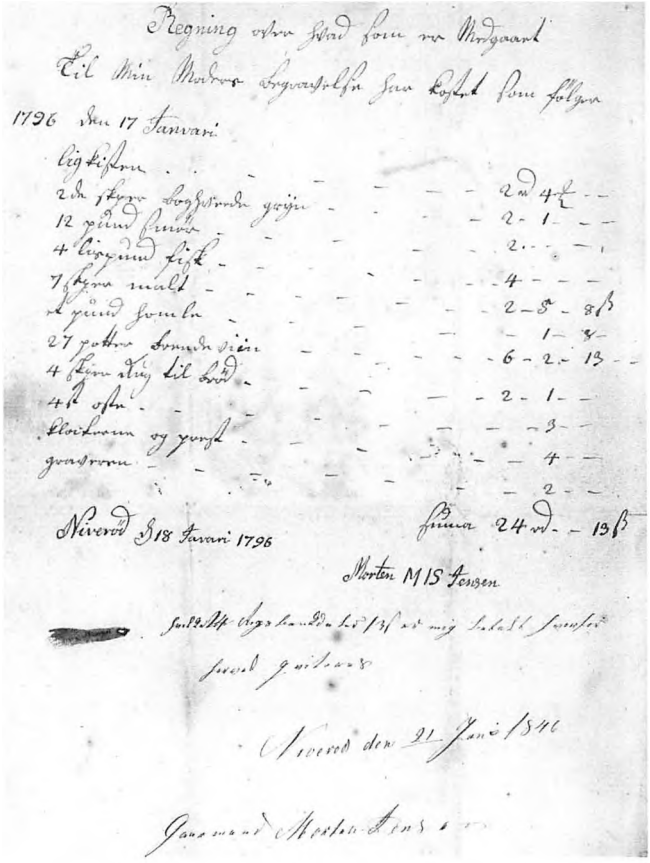

Regning

1796 den 17 Januari

Niverød d 18 Januari 1796

Morten MIS Jensen

Niverød den 21 Juni 1846

Noget anderledes var det gået for sig 70 år tidligere, da Ellen Ifversdaatter blev begravet. Hun døde den 11. april 1726, 86 år gammel. Hun havde været gift med Jacob Jørgensen. Det var hendes svigersøn, birkedommer Søren Michelsen i Niverød, der forestod begravelsen, og der blev vist ikke sparet på noget. Der var f. eks. lokalt ingen vogn, der var fin nok til at køre kisten til Karlebo Kirke, så man hentede en ligvogn i København. Og som en af det lokale samfunds mere velhavende blev hun begravet inde i kirken.

Regningen m.m. er gengivet efter Mogens Wellendorfs afskrift i Fredensborg Arkiverne. Den oprindelige stavemåde er bibeholdt.

Regning 1727.

Paa hvis ieg har udgivet og betalt for min Kones Salig Moders Ellen Ifversdaatter Salig Jacob Jørgensens Liig Begægnelse og viidere ieg har at fordre udj Sterfboen (*Dødsboet*).

	Rigs-daler	*Mark*	*Skil-ling*
For Liig Vognen	*20*	-	-
For 2de Vogn mands Hester som derfor gief.	*4*	*4*	*8*
Drickepenge til Kudsken	-	*2*	-
Eet par forspænds Hæster opsendt till Kiøbenhavn till samme Vogns afhændelse	*1*	*1*	-
I ligemaade tilbage igien	*1*	*1*	
For Liig Kiiste betalt	*24*	*2*	-
For samme at afhendte	*1*	*1*	-
For den inderste Kiiste at lade omgiøre og harpixe	*1*	*1*	-

Til Kircken betalt	*10*	—	
Till Prousten betalt i Croner	*10*	-	-
Till deignene i Croner	*3*	-	-
Till beede Qvinden som bad bønderne indbære Liiget	-	*4*	-
For andre smaa erinder betalt hende	-	*3*	-
For Grav at lade grave, Stolene i Kircken at nedtage og opsætte, Gulvet igien till Rette at giøre. Jorden af Kircken at lade udføre bet.	*3*	-	-
Till de som udbar Liigbøren og igien i sit stæd satte	-	*1*	-
Specierier hvorfor er qvittering, betalt herfor	*19*	*2*	*7*
Kircke Lysene at lade giøre, betalt	*1*	*3*	-
Smaa Brød	*2*	-	-
Grønne urter Kiøbt i Kiøbenhavn	-	*3*	-
Een fierding (1/4 tønde) *Smør*	*6*	*1*	-
Én Kalve fierding	*2*	*4*	-
2 Lispund Klipfisk	*1*	*4*	-
Viin betalt	*16*	-	-
Sex potter fransk Brænde viin a potten 2 mk.	*2*	-	-
9 Citroner a 8 sk. er	-	*4*	*8*
10 Lispund oxe Kiød a Lispund 4 sk. er	*6*	*4*	-
3 oxe tunger a stk 1 mk.	-	*3*	-
3 fersk oxe tallig	-	*1*	*8*
1 tønde fiire Dahlers Øll	*2*	*4*	-
Dansk Brænde Viin aatte potter som er medgåen till Bønder og Kudske a 1 mk. 4 sk.	*1*	*4*	-

Noch en ½ tønde fiire Dahlers øll	*1*	*2*	-
Toback og piiber	-	*3*	-
6 par Duer a parret 1 mk.	*1*	-	-
Tre feede Kalkonske Hønns a 1 mk. 8 sk.	*2*	*4*	-
4re par kapouner a parret 4 mk.	*2*	*4*	-
For fersk fisk betalt	*4*	-	-
Till Vaage Konen som opvardtede dend Salig Kone i sin Svaghed udi 7 uger a uggentlig 2 mk. Er	*2*	*2*	-
For hendes Kaast i dend tiid ugentlig 3 mk.	*3*	*3*	-
At lade afhendte Kocke Koenen fra Helsingør, der for betalt til vogn Leÿe	-	*4*	-
For hendes umage 3 rd. siiger	*3*	-	-
Hende igien at lade udføre betalt til vogn Leÿe	-	*4*	-
For Medicament som blef sendt fra Helsingøers Appotek udi dend Salig Koenes Svaghed	*2*	*4*	*8*
For 6 Maaneder som ieg har tilgoode for den Salig Koenes Underholdning, som mine qvitteringer skall udviise	*32*	-	-
Jeg Prætenderer for mine Reÿser till Københafn for at bestille Liig Kiiste, Liig Vognen og andet meere, samt tiids sinkelse med viidere som Én hver kand eftertæncke der er medgaaet inden Liiget kom i Jorden	*20*	-	-
Eet arck Stemplet papiir till denne Regning	-	*1*	*3*
Summa	***222***	***5***	***15***

Hvad ieg af Sterfboets Effecter her oppebærer kand herudi Afkortes

Niverød dj. 21 Jann. 1727

Søren Michelsen

Det sted, hvor Ellen Ifversdaatters blev begravet i Karlebo Kirke, er angivet i en fortegnelse sidst i sognets ældst bevarede kirkebog fra 1692 til 1767. Indledningen lyder:

Hvad Liig der ere nedsatte og Begrafne her udi Karleboe Kirche paa hvad Sted og hvor længe Mand nogenledis kand viide det et Siden.

Om Ellen Ifversdaatter står:

25. Anno 1726 dj 11 - April Er Birckefogedens Kiæristes Moder Nafn /: som döde i Niberöd:/ nedsat under deris Egen Stoel ved Quinde=Capellet strax ved den midderste gang og naaer dend nederste Ende af kisten sc: födderne midt i Lönegangen, som gaar i Capellet og stöder paa Proustens Hr: Peder Topps liigsted under Præstegaardstolen.

Det er formentlig Peder Christian Pedersen Top, der var præst i Karlebo fra 1741 til 1781, der har indført begravelserne i kirkebogen. Han har åbenbart ikke været klar over, hvad hun hed, kun at hun døde i Niverød.

Man kan læse om begravelserne i Mogens Wellendorfs hæfte *'Begravelserne under Karlebo Kirkes gulv'*, udgivet i 2015 af Karlebo lokalhistoriske Forening.

Ellen Ifversdaatter er tilsyneladende den sidste, der blev begravet inde i kirken.

Familien havde i kirken egen stol / bænk, hvorunder hun lå, og man kan lidt morbidt sige, at de sikkert ret kraftigt har kunnet fornemme hendes nærhed, når de var i kirke.

Det hævdes, at udtrykket ' de stinkende rige' stammer fra begravelserne under gulvet i landets kirker. Det har ikke været de almindelige fæstebønder, borgere og medlemmer af deres husstand, der blev begravet der. Som det fremgår af ovenstående regning kostede det en del. Men de mindrebemidlede havde, når de var i kirke, også 'fornøjelsen' af de lugte, der uvægerligt er steget op fra gulvet. Det har jo nok været alt andet end violer og roser, der lugtede af. De rige stank.

Ved en forordning i 1805 blev begravelser inde i kirken endelig forbudt.

Ifølge skifteprotokollen blev hendes formue opgjort til 2.812 rd. og 4 sk. Her fra blev der fratrukket diverse udgifter på i alt 340 rd. og 15 sk., så der til deling mellem arvingerne blev 2.471 rd. og 4 sk. Hun har tilhørt de absolut mest velstillede i sognet.

Der havde i ægteskabet været 4 børn, en søn og tre døtre, men kun Ellen Jacobsdatter, der var gift med birkedommer Søren Michelsen, havde overlevet moderen.

Efter tidens regler blev sønnens arvinger tildelt i alt 2 lodder af arven, men hver af døtrene og deres arvinger måtte nøjes med 1 lod.

*****

Foreningens bestyrelse.

Formand:		
Niels Storgaard Simonsen	tlf: 2341 5440	niels.storgaard@email.dk
Næstformand:		
Anna-Sophie Simony Dalgaard	tlf: 2927 1928	asdalgaard@outlook.dk
Kasserer:		
Brita Gersner	tlf: 4914 4289	b.gersner@gmail.com
Øvrige bestyrelsesmedlemmer:		
Merete Gøtzche	tlf: 4828 0555	m.go@outlook.dk
Flemming Jappsen	tlf: 5124 5338	fl.jappsen@gmail.com
Peter Aarby	tlf: 4914 5281	paarby@post.tdcadsl.dk
Henrik Teileskov	tlf: 4914 3752	teileskov@post.tele.dk
Suppleant 1 og webmaster:		
Bjørn Sandberg	tlf: 6130 2980	bjoern.sandberg@gmail.com
Suppleant 2:		
Jan Uldal Niemann	tlf. 7170 6383	niemann@kabelmail.dk

Den optiske telegraf i Nivå i 1801

Af Jens Erik Christiansen

Det store firkantede tårn i Kronborgs sydvestlige hjørne kaldes Telegraftårnet, et navn det fik, da det i 1801 og 1807-14 indgik i et dengang revolutionerende kommunikationssystem, kaldet 'den optiske telegraf'.

Optisk har noget at gøre med at se, tele at noget foregår over lang afstand og endelsen -graf betegner et system, der gengiver noget. Eller med lidt andre ord: Optisk telegrafi er det at sende synlige meddelelser over lang afstand ved hjælp af på forhånd aftalte tegn.

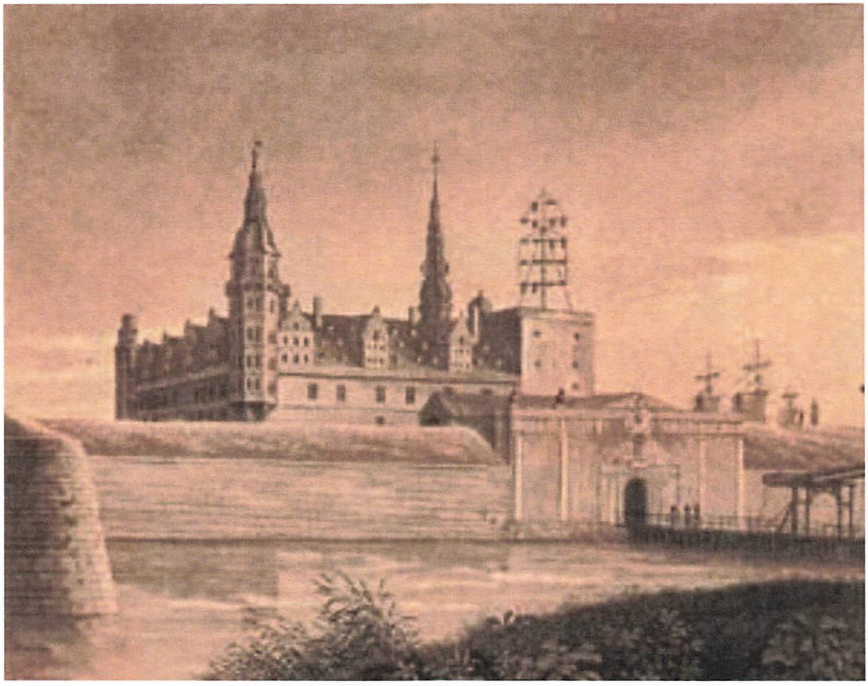

Kronborg med Telegraftårnet.

Telegrafen viser tallet 11.688, hvilket ifølge ordbogen betyder '*Konge*'.

Simpel signalgivning.

I meget simpel form har optisk telegrafi egentlig været kendt gennem århundreder, som bål eller bavner, som de blev kaldt, der blev tændt på høje punkter, når en fare truede, som regel i form af en fjendtlig hær. Når man så, at der blev tændt en bavn i nabosognet, fik man hurtigt sendt budskabet videre ved selv at tænde en. Men man havde kun et enkelt tegn eller signal, der imidlertid i princippet kunne sendes over lange afstande. Ordet bavne er lokalt bevaret i Bavnebjerg, et punkt vest for Humlebæk.

I datidens flåder var man lidt bedre stillede. Her kunne man ved hjælp af flag sende flere forskellige signaler f.eks. i forbindelse med søslag, men kun over korte afstande. Også kanonskud blev anvendt som signalgiver både af flåden og hæren.

Når det drejede sig om en lidt længere meddelelse, var hastigheden hvormed den kom frem indtil for godt 200 år siden afhængig af, hvor hurtig en rytter og et skib kunne avancere.

Kikkerten.

En væsentlig forudsætning for optisk telegrafi er kikkerten. De første kikkerter kom frem i begyndelsen af 1600-tallet, men på grund af farvespredning af dagslyset, som det kendes fra et prisme, egnede de sig kun til at studere nattehimlen.

I midten af 1700-tallet lykke-

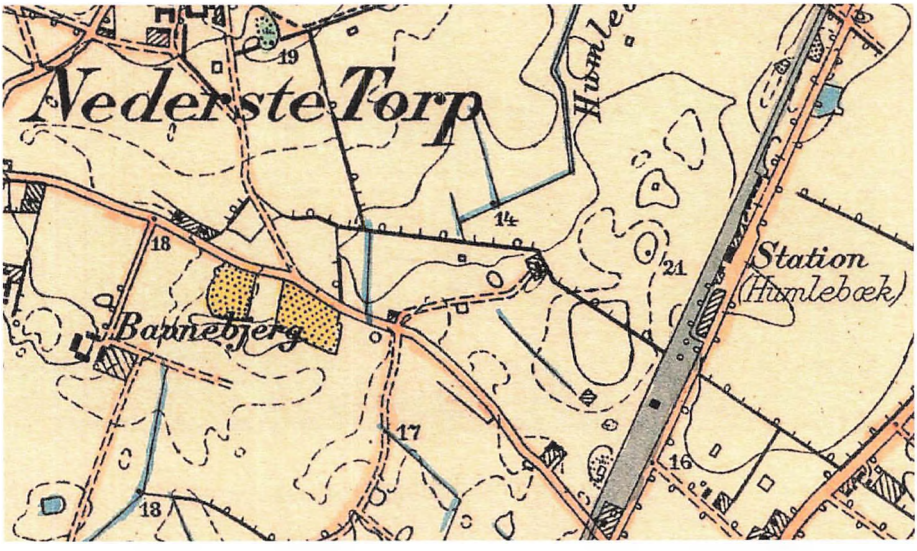

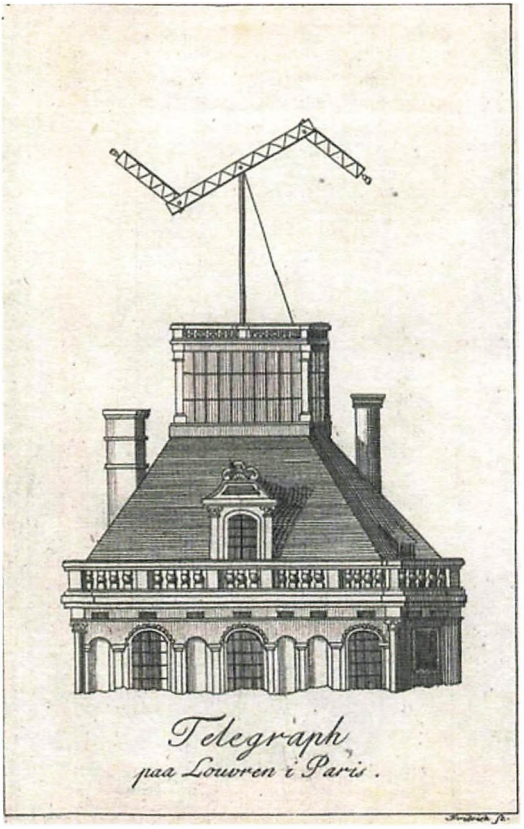

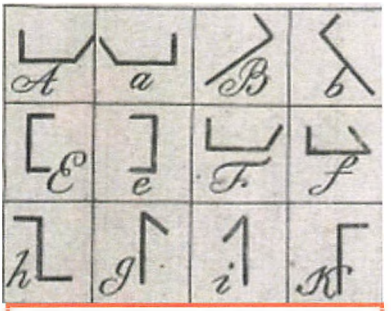

Til venstre Chappes telegraf på Louvre i Paris.

Ovenfor udsnit af kodetavlen til telegrafen. Hovedbjælken og de to vinger kunne stilles i 256 forskellige stillinger, men Chappe valgte kun at bruge 70 af mulighederne, der omfattede små og store bogstaver og bogstavkombinationer, samt tegn og tal. Det betød, at man skulle bogstavere hvert ord, der blev sendt.

Efter Svendsen

des det imidlertid englænderen John Dollond med særlige linser at ophæve denne farvespredning. Og herefter gik udviklingen og fremstillingen af kikkerter stærkt.

Fransk opfindelse.

Som så mange andre opfindelser – nyttige såvel som destruktive – var det krig, der medførte et gennembrud for den optiske telegrafi.

I Frankrig havde ingeniøren og geografen Claude Chappe eksperimenteret med optisk telegrafi og efter nogle heldigt gennemførte forsøg fik han lov til at oprette en linje fra Paris til Lille, en strækning på ca. 200 km.

Da det i august 1794 på under 1 time lykkedes at sende et telegram fra Lille til Paris om, at en nordfransk by var generobret af republikkens hær, var succesen hjemme. For en sikkerheds skyld, havde man samtidig sendt en kurer med meddelelsen. Han var fremme 20 timer senere.

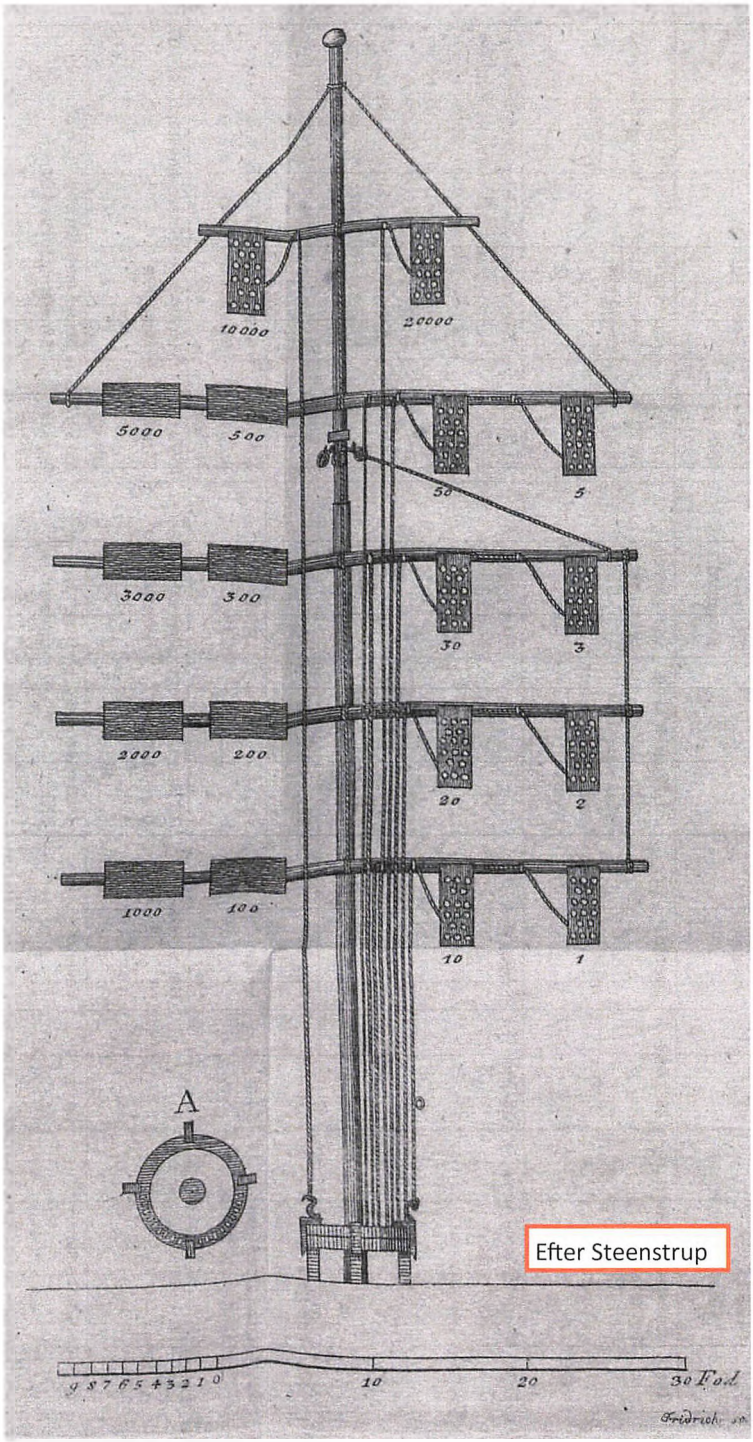
10000
20000
5000
500
50
5
3000
300
30
3
2000
200
20
2
1000
100
10
1
A
Efter Steenstrup
9 8 7 6 5 4 3 2 1 0
10
20
30 Fod

På modsatte side Fiskers signalmast, der kunne være op til 80 fod (ca. 25 m) høj, alt efter placeringen. Den er tydeligt præget af, at han var søofficer.

Klapperne angav fra venstre følgende tal i lodret stilling:
Nederste rå (tværstang): 1.000, 100, 10 og 1
2. rå: 2.000, 200, 20 og 2
3. rå: 3.000, 300, 30 og 3
4. rå: 5.000, 500, 50 og 5
Øverste rå: 10.000 og 20.000
De viser her tallet 30.121, der betyder 'vies'.
Klapperne bestod af en træramme på ca. 190 x 80 cm, der var overtrukket med sejldug . Denne var forsynet med mange huller for at mindske luftmodstanden.
Ræerne kunne brases som på et skib, dvs., at de kunne drejes, så de havde front mod den station, de skulle sende til.

Danmark med.

Nyheden om denne måde at kommunikere på bredte sig hurtigt i Europa.

I Danmark foretog en privatmand allerede i december samme år forsøg med Chappes system, men kun over en beskeden strækning, fra Rundetårn til Vesterport. Videre kom man ikke umiddelbart med udviklingen, da der ikke var politisk vilje til det. Men der blev af enkeltpersoner arbejdet videre med forbedringer, der blev indsendt til en signalkommission.

Et af forslagene var udarbejdet af et af kommissionens medlemmer, kommandør Lorentz Fisker (1753—1819). Det bestod af en mast med 5 ræer, hvorpå der var anbragt i alt 18 klapper. Derved kunne angives 42.221 forskellige tal eller numre, som det blev kaldt, altså langt flere muligheder end med Chappes system. De enkelte numre kunne betyde et bogstav, en stavelse, et ord, en hel sætning eller et tegn. Betydningen af hvert nummer var opført i en udarbejdet telegrafordbog.

Ordbogen

Den endelige udarbejdelse skete under ledelse af kommandørkaptajn Otto Lütken (1749—1835), og det må være sket i tæt

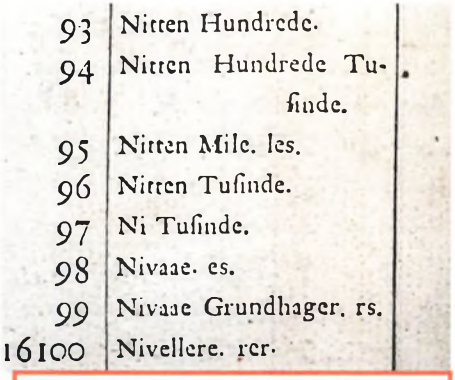

93	Nitten Hundrede.
94	Nitten Hundrede Tuſinde.
95	Nitten Mile. les.
96	Nitten Tuſinde.
97	Ni Tuſinde.
98	Nivaae. es.
99	Nivaae Grundhager. rs.
16100	Nivellere. rer.

Udsnit af ordbogen hvoraf det fremgår, at **Nivaae** har nummer 16098.

Nivaae Grundhager er formentlig det, der i dag hedder Nivå Flak.

samarbejde med kollegaen, Fisker, da den kun har værdi i forbindelse med den optiske telegraf. Den 24. marts 1801 var den færdig.

Ordbogen, der indeholder over 30.000 ord, kan nok rettere betegnes som en ordliste, da den ikke forklarer ordene. De er ordnet alfabetisk med nogle afvigelser, idet f.eks. **Æ** er opført under **A** og **Ö** under **O**.

Det første ord er **Aaben**, der fik tildelt nr. 30. De foranstående numre dækker bogstaverne og en række vendinger, som man forventede ville blive brugt ofte, f.eks. nr. 23: **Signalet kommer fra** -og nr. 24: **Denne Ordre skal sendes til** -

Ordbogen indeholder naturligvis mange militære, især sømilitære udtryk. Men det var fra starten meningen, at den skulle kunne bruges af *"Landvæsen, Søemagt, Justie Væsen, Landmagt, Handel, etc."*, som det hedder i Signalkommissionens betænkning. Derfor optræder også ord i den som nr. 55 **Aagerkarl** og nr. 23.236 **Slughals.**

Efter hvert bogstav er der reserveret en række numre, hvor der med håndskrift kunne indsættes glemte eller nye ord og vendinger. Lidt pinligt forekommer det, at en kongelig udnævnt søofficer har

Lorentz Fisker

Tegnet at Bertel Thorvaldsen i 1796.

glemt vendingen **Kongen af Danmark**, der senere blev indskrevet under nr. 12.512.

Instruks

Forrest i ordbogen findes en af Fisker udarbejdet instruks for betjening af telegrafen.

Ved de vigtigste stationer skulle ansættes 2 bestyrere, en litterær, som han betegnes, og en sømand, betegnet 'den søkyndige'.

Den første havde det overordnede ansvar, og han skulle i en journal indføre dato og klokkeslæt og numrene for hvert signal, der passerede hans station. Andet blev der ikke krævet.

Den søkyndige havde ansvaret for at materiellet, herunder at kikkerten, var i orden. Desuden skulle han bistå den litterære bestyrer med at aflæse de signaler, der blev sendt.

De søkyndige blev rekrutteret fra handelsflåden, da søværnet i en mulig kommende krigssituation ikke kunne afse nogen af sine officerer.

Når vejrforholdene var til det, skulle de konstant holde øje med, om der kom signal fra nabostationerne.

Arbejdstiden var fra kort før solopgang til kort efter solnedgang. Om natten havde de fri, men den søkyndige skulle møde, hvis voldsomt vejr gjorde det nødvendigt at sikre materiellet bedre.

Ved hver station var desuden ansat 2 mænd, hvis primære opgave må have været at betjene klapperne på masten. Det var oftest lokale fiskere eller håndværkere.

Det stedlige sogn blev pålagt at stille et vagthold ved stationen fra solnedgang til solopgang.

Alle ansatte ved en station skulle sørge for at holde ordbog og journal skjulte for alle uvedkommende. Her har der naturligvis især været tænkt på en evt. fjende.

Instruksen indeholder også retningslinjerne for signaleringen: Når en station ville sende en meddelelse skulle den markere dette ved at lade alle klapper falde. Når næste station havde gentaget dette, skulle 1. station først sætte sine klapper i hvile, dvs. i vandret position og derefter signal nr. 23 eller nr. 24. Når nabostationen havde gentaget nummeret, kunne næste nummer sendes.

Et sted forekommer Fisker næsten poetisk, når han skriver, at hvis de to bestyrere ikke kan blive enige om, hvilket nr., der blive sendt, og at dette skyldes *"tyk Luft, der giorde det uvist for Öiet at be-*

stemme sig, da opsættes Signaleringen til klarere Luft."

Optræk til krig.

I år 1800 begyndte en krig at true Danmark. Vi var indgået i et væbnet neutralitetsforbund med Sverige, Rusland og Preussen, et forbund der tydeligt var vendt mod England, og en reaktion fra englænderne var forventelig. Fisker blev derfor i slutningen af året beordret til at finde egnede pladser, hvor hans telegrafmaster kunne opstilles. Der skulle være en linje langs Nordsjællands kyst til Holmen og videre sydpå til Møn. Denne linje blev kaldt Kystlinjen. Der skulle tillige etableres en landlinje, der gik fra Holmen over Sjælland, Storebælt via Sprogø og over Fyn, Als og til Slesvig.

Den nordsjællandske linje havde stationer på Spodsbjerg ved Hundested, Harehøj på Melby Mark, Salgårdshøj mellem Rågeleje og Tisvildeleje, Nakkehoved, Boderbakken ved Ålsgårde, i telegrammerne kaldt Bore Bakken, senere døbt Odinshøj , på Kronborg, ved Nivå, senere flyttet til Sletten, på Høje Sandbjerg, kaldt Sandbjerget, øst for Rude Skov, Fortunen og på batteriet Quintus på Holmen, der var hovedstation.

Som tidligere nævnt skulle kun de vigtigste stationer bemandes med en litterær og en søkyn-

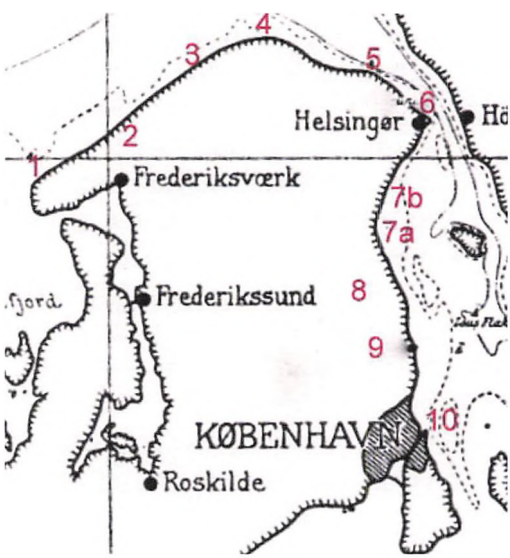

Telegrafstationer 1801

1. Spodsbjerg
2. Melby Mark (Harehøj)
3. Salgaards Høj
4. Nakkehoved
5. Bore Bakken (Boderbakken)
6. Kronborg
7a. Nivå
7b. Sletten
8. Sandbjerget (Høje Sandbjerg)
9. Fortunen
10. Quintus (Holmen)

dig bestyrer. Det fremgår af Signalkommissionens Journal, at ud over naturligvis Quintus var 3 stationer i Nordsjælland fuldt bemandede; Kronborg, Nakkehoved og Spodsbjerg, hvilket passer med, at det netop er fra disse stationer, der findes telegramjournaler. De øvrige stationer har blot skulle videresende numrene, men ikke nedskrive deres betydning. Telegrafen i Nivå må betegnes som et særtilfælde.

Det fremgår endvidere af nævnte journal, at der var ansat søkyndige ved stationerne: Fortunen, Sandbjerget og Sletten. Boderbakken var bemandet med 2 lokale lodser, der må regnes for søkyndige. Om der har været søkyndige ved stationerne Salgsgaards Høj og Melby Mark er uvist, men forekommer sandsynligt.

Nivaae Telegrafph
28. marts - 14. maj 1801.

Et kort, betegnet 'Militærkort', fra 1801 viser placeringen af telegrafen i Nivå. (Se næste side). Desuden er det så heldigt, at en telegramjournal fra stationen er bevaret, i alt 14 håndskrevne sider.

Som indledning oplyses det, hvem de ansatte var: Som litterære bestyrer: Stud. Theol. M.N. Wiiderø (død 1854), som søkyndige bestyrer: Styrmand C.A. Nyegaard. Desuden matroserne Jens Jensen Præst og Paul Holm.

Wiiderø gjorde hver dag fyldige notater om, hvad der skete på stationen—heldigvis. Han beskriver både de besværligheder vejret gav, men også problemerne med at få selve telegraferingen til at fungere.

Linjen klar, men -

Den 28. marts var linjen klar, men starten var ikke nogen succes. Kl. 11 sendte Kronborg det første signal, men i Nivå opfangede man det ikke fra begyndelsen og bad om at få det gentaget. Kronborg sendte så følgende:

1978: Bore
2531: Dagbog
13031: laskes
8531: Hele
3661: engelske Flode
10871: kaster
577: Anker
3023: Dyr
14900: Miil
9650: I
16167: Nord

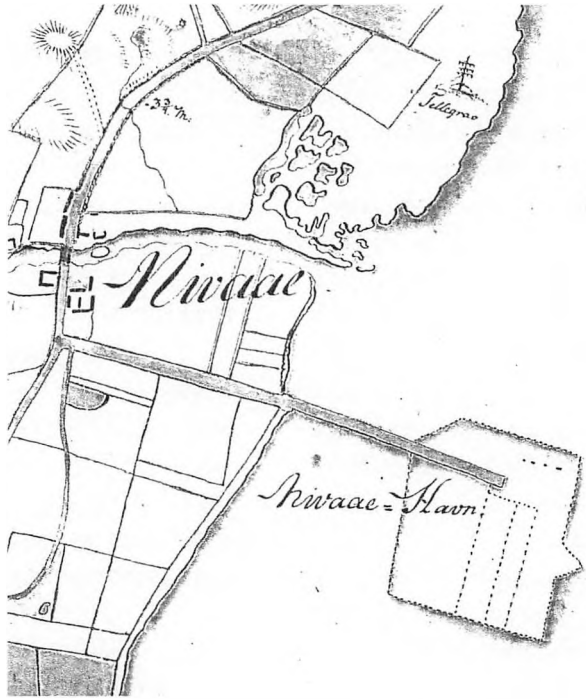

Udsnit af militærkortet fra 1801 med telegrafmasten afsat øverst. Placeringen har formentlig været for enden af nuværende Vibevej, da det dengang som i dag var/er eneste vej, der fører fra Gl. Strandvej ud til kysten. Rigsarkivet?

6374: fra
8943: Horn
1318: Bek

Wiiderø noterede i journalen: *"Efter Ordbogen kunde jeg i de trende første No. ingen mening finde, ligeledes i No. 3023,der formodentlig er urigtig forstaaet. De tvende første No. besvarede Sandbjerget, men loed sine Signaler henge saa længe ved det andet Signal, at jeg maatte høre op med signaleringen."*

Det synes uheldigt, for signalet var vigtigt, da det sagde, at den engelske flåde var ankret op nord for Hornbæk.

Om eftermiddagen kom der et signal fra Boderbakken om den engelske flåde, men igen var de på Sandbjerget så sendrægtige, at Nivå atter opgav signaleringen.

Som bekendt kan al begyndelse være svær.

Den 29. ved middagstid signalerede Kronborg, at flåden lå rolig, men om eftermiddagen meldte Boderbakken, at den havde lettet anker og var ved at gå til ankers ved Lappen, dvs. tæt på Helsingør. Signalet blev rigtigt modtaget af Sandbjerget.

Næste morgen sendte Kronborg følgende: *"Nu beskydes Festningen* (dvs. Kronborg). *Floden gaaer i Linie forbi.*

Wiiderø kunne konstatere, at Sandbjerget havde opfattet og videresendt nogle af numrene forkert. Han henvendte sig derfor til ritmesteren for de husarer, der var indkvarteret i Nivå, for at få en rytter til ekspres at ride til Sandbjerget med de rigtige numre. Men det blev afslået.

(En officer og hans mandskab kunne naturligvis ikke være bydrenge for en gemen civilist!)

Det har været episoder som denne, der medførte at de litterære bestyrere blev udstyret med en uniform, så de kunne fremstå med en vis ydre autoritet.

Wiiderø skrev: *"Jeg sendte da en lille Dreng med No. for at faae nogen til at ride op med dem."* Om det lykkedes, noterede han ikke.

Om søslaget på Reden står der ikke meget i telegramjournalen, kun at der kl. 10 hørtes stærk kanonade fra København, og at man kl. 12 ikke kunne se telegrafen på Sandbjerget for røg og damp. Dvs., at krudtrøgen fra slaget var drevet langt mod nord. Kl. 4 ophørte skydningen.

Herefter blev engelske skibes bevægelser fulgt og rapporteret, og efterhånden blev også handelsskibes passage af Kronborg meddelt.

Den 12. april signalerede Kronborg, at der lå 15 engelske skibe på Helsingørs Red, og at de den 14. forlod stedet. I tiden derefter fulgte og rapporterede man nøje trafikken af både engelske flådefartøjer og af handelsskibe.

Wiiderø enebestyrer

Den 10. april blev den søkyndige bestyrer, Nyegaard, beordret til Sletten for at tiltakle telegrafmasten der. Han var tilsyneladende kun tilbage i Nivå en enkelt gang for at stramme bardunerne.

Nyegaard forblev som søkyndig bestyrer ved telegrafen i Sletten, indtil den sammen med de øvrige blev nedlagt i august samme år. Efter de knap første 14 dage skulle Wiiderø alene sammen med de 2 matroser betjene stationen i Nivå.

Vejret generer.

Vejret her i foråret 1801 har ikke adskilt sig fra det, vi kender. Dis, tåge, regn-, hagl- og snebyger har vanskelig- eller helt umuliggjort signaleringen i perioder.

Især gav en kraftig storm store vanskeligheder for Wiiderø. Den 10. april var den så voldsom, at Kronborg ved middagstid strøg sine underræer. Lidt senere måtte både Nivå og Sandbjerget gøre det samme.

Wiiderø ønskede at klargøre sin signalmast hurtigst muligt og havde allerede om aftenen tilsagt 20 mand til næste morgen. Han skriver: *"Men der kom kun 11 Mand og en lille Dreng (...) Da jeg med 11 Mand umulig kunde faa Underræerne op, loed jeg dem gaae. For Vejen og Tidsspilde forlangte de fuld Dagløn, men jeg overtalte dem til at lade dem nøje med halv."*

De indkvarterede husarer havde tidligere lovet at hjælpe ham med at få hejst underræerne op, når det var påkrævet. Men de var på vej væk til et ny kvarter.

Den 12. red han til fogeden i Brønsholm for at få hjælp. Men denne var i kirke.

Wiiderø var nu ved at opgive, men fik sendt bud til Nyegaard i Sletten, og ham lykkedes det at samle en del fiskerne, og i løbet af eftermiddagen var stationen i Nivå igen klar til at sende.

Menneskeskabte problemer.

Det var ikke kun naturen, der gav problemer. Der var også menneskabte. Wiiderø beklager sig jævnligt over, at Sandbjerget læste numrene forkert eller lod dem hænge meget længe. I et tilfælde blev nr. 23 (*'Signalet kommer fra'*) hængende i 1½ time før telegraferingen kunne fortsætte. Men han blev efterhånden klar over, at det kunne være Fortunen eller Quintus, der var sendrægtige. Det uøvede mandskab har formentlig gennem et tidsrum været et problem mht. hvor hurtigt signaleringen foregik.

Den 8. april begyndte Kronborg at sende, netop da solen gik ned, og snart var det så mørkt, at Wiiderø måtte opgive at videresende numrene. Han forsøgte så, at få en husar til at ride til Sandbjerget med dem, men da ritmesteren var fraværende lykkedes det ikke. Widerø skrev da følgende lidt spidse kommentar i journalen: *"Ønskeligt var det, om Kronborg indskrænkede sin Signalering til om Dagen, da min Instrux intet formelder om Natte-Signaler."*

En enkelt gang var det et skib, der generede udsynet til Kronborg, da det var lagt for anker ud for Sletten.

Station Sletten klar.

Som tidligere nævnt var styrmand Nyegaard, den 10. april beordret til Sletten for at klargøre en signalmast der, og Wiiderø noterede, at den var klar den 25. Den næste tid modtog og sendte begge stationer de samme signaler. Meningen har sikkert været at træne besætningen i Sletten.

Den 14. maj skrev Wiiderø: *"Kl. 11 kom Hr. Cap: von Eberlin* (Wiiderøs foresatte) *med Ordre om, at denne Telegraph skulle afbrydes, hvorfor jeg strax strøg mine Underræer og saaledes sluttes Journalen for Nivaae Telegraph."*

Wiiderø tog journalen under armen og begav sig til Spodsbjerg, som han egentlig var udset til at skulle bestyre.

Hvorfor?

Det har fra begyndelsen været Fiskers mening, at stationen skulle ligge i Nivå, for den 27. januar 1801 skrev han i kommissionens journal: *"Nibaae haaber jeg ved min forestaaende Tour paa den nordlige Linie at kunne besætte*

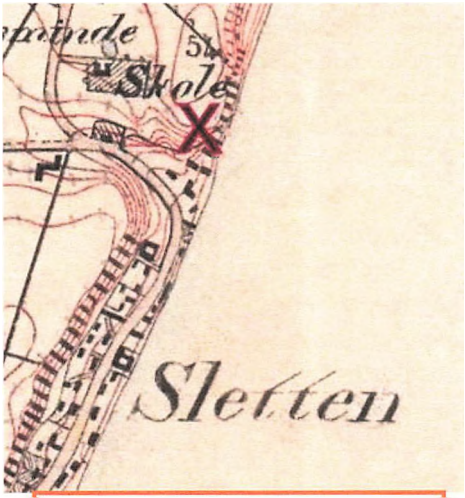

X angiver den sandsynlige placering af telegrafen i Sletten

med bequimme Betiende fra de nærmeste Fisker Leyer."

Men Sletten har formentlig også tidligt været inde i hans over-

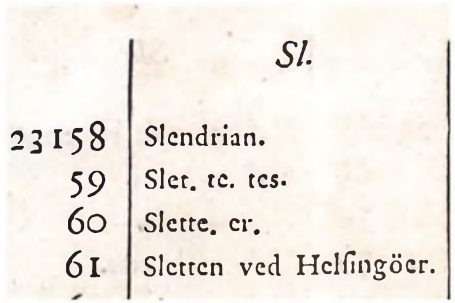

vejelser, for stedet er medtaget i den trykte del af ordbogen. Det er Boderbakken derimod ikke. Her måtte man bruge 2 numre om stationen, nemlig *1978: Bore* og *1060: Bakken*.

En forklaring på, hvorfor stationen meget hurtigt blev flyttet fra

Nivå til Sletten. er ikke fundet i de anvendte kilder. Det havde været at forvente, at det var blevet behandlet i Signalkommissionen, men desværre holdt den ikke møder mellem 31. marts og 16. april, sikkert pga. krigssituationen.

Feldbæk kommer dog med følgende forklaring (s. 74):*"... man havde glemt at tænke på, at når folk i Helsingør spiste til middag, gjorde røgen fra byens skorstene det umuligt for telegrafen ved Nivaa at se telegrafmasten på Kronborg."*

Wiiderø nævner imidlertid intet om et sådant fænomen.

Housted (1988) omtaler det også, men henfører det til Slettes, idet han skriver: *"I øvrigt svarede telegrafen i de hektiske dage i 1801 ikke helt til forventningerne. F.eks. kunne man ikke ved telegrafen i Sletten aflæse signalerne fra Kronborg af den simple årsag, at byens skorstensrøg i middagsstunden slørede udsynet!*

Det er formentlig forklaringen på, at der senere blev oprettet en telegraf på Hestens Bakke syd for Helsingør."

Hverken Feldbæk eller Housted har nogen dokumentation for udsagnet, og jeg vil, indtil en sådan foreligger, betragte det som en *'god historie'*.

I august blev telegraflinjerne så nedlagt med undtagelse af forbindelsen over Storebælt og materiellet lagt i depoter.

Der var mulighed for, at bestyrerne, både de litterære og de søkyndige, kunne få vartpenge (ventepenge) efter deres afskedigelse. Kommandør Fisker indstillede en række af bestyrerne (måske dem alle?), **men** i hvert fald de to, der havde været tilknyttet stationerne i Nivå og Sletten.

Fisker skrev om Wiiderø:

"Studentiosus Hrr. Widderøe har som literaire Bestyrer ved den mig anfortrede Nordlige Kyst Telegraphiske Linie vist all den Activitet og Conduite, der udfordredes til at iværksætte Signaleringen med Telegraphen, og han har med megen Fliid bidraget til at fuldstændiggiøre Indretningen, som var nye, da han ufortrøden på min Anmodning, endskønt hans egentlige Plads var ved Telegraphen paa Spotsbierget, antog sig at bestyre den paa Nivaae staaende Telegraph, hvilket ? den ? critiske Tidspunkt, meget befordrede Tellegrapheringens Fremme, hvorfore ieg underdanist i Særdeleshed maa have ham recommanderet som være af de mest fortiente, der maatte erholde Vartpenge (ventepenge), nu Kyst Telegrapheringen her i sommer ophører."

Noteret i Signalkommissionens protokol d. 10. september 1801.

Og om Nyegaard:

Styrmand Nyegaard har som Søekyndig Bestyrer af Kyst Telegraphen ved Sletten i dette Aar med megen Fliid observeret og imodtaget de Signaler, som kom fra Naboe Telegrapherne, og paa bedste Maade vedligeholdt Telegraphen, hvormed han har giort sig fortjent til at nyde de Vartpenge, som ere bestemte til de Søekyndige Telegraphister, nu Telegrapheringen ophører, og hvortil ieg underdanist vil have ham recommanderet.

Noteret i Signalkommissionens protokol d. 7. oktober 1801.

I 1807 nåede man ikke at få genetableret linjerne før englænderne igen angreb Danmark. Det skete først, da disse atter havde forladt landet, og efterhånden blev systemet kraftigt udvidet med linjer bl.a. til Nakskov over Fyn og Langeland og til Skagen over Samsø. Selv Bornholm fik sin egen optiske telegraf.

Linjen i Nordsjælland begyndte nu på Nakkehoved og gik de første år via Kronborg til Sletten og videre derfra. Men i slutningen af 1809 blev linjeføringen ændret, så den nu gik fra Kronborg til Hestens Bakke sydvest for Kronborg og over Islandshøj i Niverød til Høje Sandbjerg osv.

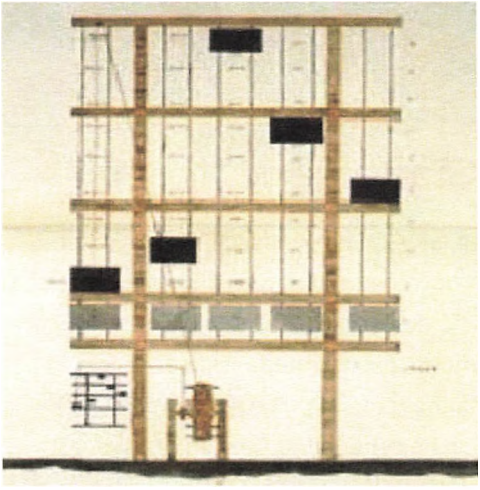

Efter krigens ophør i 1814 blev alle telegrafstationer nedlagt, igen med undtagelse af linjen over Storebælt. Staten fattedes penge, og systemet var dyrt at drive.

I 1854 blev Danmarks første elektriske telegraflinje indviet. Den gik fra Helsingør til Hamborg - men det er en anden historie.

Da man i 1809 etablerede de nye stationen på Hesten Bakke og Islandshøj gik man væk fra mastetelegraferne og brugte i stedet en såkaldt rammetelegraf. Den var langt nemmere at betjene ved hjælp af spillet nederst og kunne vise 99.999 numre.

Efter Pedersen

Kilder:

Utrykte:
Rigsarkivet:
Admiralitetet (Søetaten). Telegrafjournaler 1801-1802. Pakke 1786-1793. Protocol for Nivaa telegraph. (En transskribering af telegrafjournalen fra Nivaae Telegraph er venligst stillet til min disposition af Bjørn Westerbeek-Dahl, hvorfor der skal lyde en stor tak)
Admiralitetet (Søetaten): Signalkommissionen. Protokol 1797 - 1801.
Trykte.
Feldbæk, Ole: Slaget på Reden. Politikens forlag. 1985.
Housted, Erik. Sorte tavler og stum tale - et blad af den optiske telegrafs historie i Danmark. I: Maritim Kontakt til Jørgen H.P. Barfod, s. 119-142. 1988.
Housted, Erik. Øresundstelegrafen. I: Folk og minder fra Nordsjælland 1989, s. 46-50.
Pedersen, Sune Christian: Ord i sigte. Optisk telegrafi i Danmark 1794-1862. Skrifter fra Post & tele Museum 3. 2000.
Det kgl. Bibliotek.
Ordbog og Protocoll til den danske Telegraph. 1801.
Steenstrup, Joh. W. Kort Beskrivelse over den danske Telegraph. 1801. (Kan downloades fra nettet)
Svendsen, Andreas. Beskrivelse af den til hastig Correspondence brugelige Telegraph, tilligemed en Forklaring over alle Maskinens Stillinger og en Anviisning til den telegraphiske Skrivemaade. 1801. (Kan downloades fra nettet)
Endvidere diverse opslagsværker.

***

Sagnet om Graftebjerg

I sidste nr. af 'Rytterskolen' skrev jeg, at vikinger sandsynligvis var sejlet op ad Nive Å, hvor de måske har haft en havn og et bådeværft. Sagnet om Graftebjerg var der desværre ikke plads til, derfor bringes det her..

Dets hovedbudskab er kristendommens sejr over hedenskaben.

Men jeg finder det interessant, at sagnet lader et vikingeskib sejle langt ind i landet, måske ad Langstrup Å helt op i nærheden af Graftebjerg sydvest for Langstrup. JEC.

Sagnet fortæller, at for mange hundrede Aar siden sejlede en skøn Sommermorgen et Vikingeskib ind i Vigen. Rorkarlene brugte Aarerne flittigt. I Forstavnen stod Høvdingen og havde Øjnene fæstnet på et bestemt Sted, en Høj inde ved Kysten...

Saa snart Høvdingen naaede Land ilede han op mod Højen, hvor han ventede at træffe den skønne Elena - Fogedens Datter paa Kongsgaarden i Søholm; men den han søgte var ikke mødt. Derimod saa han Kirkerne i Asminderød, Grønholt og i det noget fjernere liggende Karlebo. En Anelse sagde ham, at disse Kirkebygninger var rejst for den hvide Krist, og at Folket ikke længere troede paa de gamle Guder. Høvdingen faldt i dybe Tanker...

Hans Anelse slog til. Ridende Bud fra Kongsgaarden bragte ham Visheden. Da maatte den stærke Høvding prøve en Kamp, mod hvilke hans tidligere Kampe var Barneleg, og han sank sammen i Graad. Time efter Time sad han grædende paa Højen. Langt om længe kom saa en af Rorskarlene, og han lod sig bære ombord. Hans Tro havde sejret, men Sejren havde kostet ham hans Brud. Skibet sejlede bort, og kom aldrig mere tilbage.

Men Stedet, som Høvdingen havde vædet med sine Taarer, kaldtes Grædebjerg. Senere forvanskedes Ordet til Graftebjerg, og under det Navn gaar Højen den Dag i Dag.

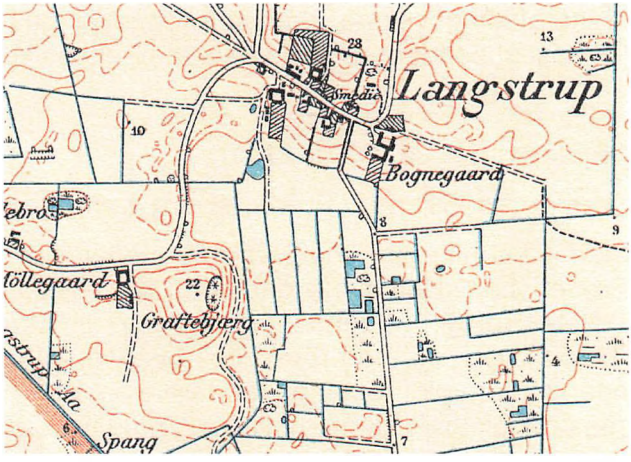

Graftebjerg er en såkaldt hatbakke, dannet under sidste istid. Disse bakker kan indeholde betydelige mængder af sand og grus. Stednavneforskere mener, at Graftebjerg betyder: 'En bakke, der er gravet i', og kortet viser da også en udgravning i bakken.

Kommende arrangementer oktober - november

Foredrag

Sted: Egedal Kirkes foredragssal, Egedalsvej 3, 2980 Kokkedal.

Entré: 25,00, incl. kaffe.

Foredragene er åbne for alle

Torsdag 26. oktober kl. 19.30-21.30

Kongevejenes historie i Fredensborg Kommune

Historikeren, cand.mag. Niels Storgaard Simonsen vil fortælle Fredensborg og Usserød Kongevejs historie. De nye kongeveje, der byggedes i 1700-tallet, var ikke længere forbeholdt kongefamilien. Med indførelsen af bompenge, bl.a. i Niverød, der skulle bruges til vedligeholdelsen af vejene, gav det mening at give almuen adgang til også at benytte disse store landeveje. Arbejdet med at bygge den ene af kongevejene, Usserød Kongevej, gav i øvrigt anledning til et dristigt bondeoprør mod den enevældige kongemagt.

Torsdag 30. november kl. 19.30-21.30

Møllernes historie i Fredensborg Kommune

Vi har kendskab til mere end 25 større møller, som har befundet sig i Fredensborg Kommune gennem i det mindste 1.000 år. Cand.polit. Peter Aarby, der gennem de seneste år lidt mere indgående har beskæftiget sig med møllernes historie, vil fortælle herom. Herunder, hvor møllerne har ligget, hvilke spor de har efterladt sig, hvorledes de teknologisk har udviklet sig, og hvilken betydning, de har haft for datidens samfund helt op til vor tid.